

Broei

De Duisternis trekt, het Licht gloort

Colofon

ISBN: 978 94 6365 605 4

1e druk 2024

© 2024 Max Bartels

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Drukwerk: CSL digitaal B.V.

Vormgeving binnenwerk: Evelien Veenstra

Vormgeving omslag: Eva Bartels – Instagram: [@vaneva_](https://www.instagram.com/vaneva_)

Foto op achterkant: Janneke van Bakel -

www.jannekemaaktfotos.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Broei

De Duisternis trekt, het Licht gloort

Max Bartels

Het waren de moeilijkste jaren van zijn leven geweest, die eerste eenentwintig. Hij was een slow starter. Hij wist niet wie hij was, wat hij was en waar hij was. Hij gleed weg, vond geen houvast. De anderen waren vreemden voor hem. Hij probeerde krampachtig aan te haken, maar de Duisternis trok aan hem.

Toen het licht bijna was uitgedoofd, was daar toch ineens die strohalm. Uit het niets.

Peter koesterde nu al die herinneringen, zelfs de pijnlijkste. Hij had er geen een kunnen missen, had ze allemaal nodig gehad. En ook alles wat daarna nog was gekomen. Maar die eerste stap was de meest fundamentele geweest. Zijn landing op aarde.

Het was lang geleden, maar hij herinnerde het zich nog als de dag van gisteren ...

Inhoud

Proloog	9
I: De Eerste Jaren	11
II: De Reis	109
III: Ondergang en Opkomst	229
Dankwoord	501
Eerder verschenen van dezelfde auteur	503

Proloog

Peter, 14 september 1976, Amersfoort

Vandaag had Peter een grote tas met platen meegenomen om op het schoolplein te verkopen. Daar zaten zijn mooiste elpees bij, van de Rolling Stones, Cockney Rebel, Van Morrison en Fleetwood Mac. Vooral veel van de Stones, ook bootlegs, speciale illegale persingen met een live concert, of die ene met een hele kant 'Sympathy for the Devil' tijdens een oefenpartij. Hij zou ze nooit meer terugzien.

De directeur hield hem in de gaten vanachter het glas, met zijn priemende ogen. Een nare man met een raar accent, een paarsig gelaat en een groot litteken over zijn wang. Er gingen toen al geruchten dat hij jongens thuis uitnodigde en onder de douche zette. Op zijn introductie voor de zomervakantie in juni 1974 had de directeur tegen een van de docenten gezegd, toen Peter voor het eerst een voet over de drempel van Scholengemeenschap De Schothorst zette: *'Dat is er een van Katers!'* Daarmee verwijzend naar zijn oudere broer, Frank, waar ze het een en ander mee te stellen hadden gehad.

De tweede keer dat Peter in contact kwam met de directeur was een halfjaar later, toen hij uit de rij op de gang werd gepikt en naar zijn kantoortje werd gedirigeerd voor een korte preek. De directeur zei hem met afgemeten stem dat hij niet zou tolereren dat er op school, op het plein of in de buurt van de school hasjiesj verhandeld werden. Dat was een schot in het donker geweest, maar wel behoorlijk intimiderend voor Peter.

Morgen zou hij voorgoed vertrekken, het land verlaten, zijn ouders achterlaten, de school, alles. Een ongewisse toekomst tegemoet, een duik in het diepe, een vlucht naar voren. Hij zou nooit meer terugkomen. Het was angstaanjagend en spannend tegelijk ...

I

De Eerste Jaren

Peter, 1965, Martin Lutherweg 241, Amstelveen

Mammie schreeuwde: ‘Ach, wat ben je toch een klootzak! Rot op, vent!’
Pappie zei: ‘Martha, luister nou toch eens naar me. We kunnen toch wel één keer gewoon met elkaar praten zonder dat je gelijk hoeft te gaan schreeuwen?’

‘Ach, val dood, vent!’

Hij hoorde de korte, driftige stapjes van mammie in de gang en de deur sloeg met een klap dicht. Toen was het stil.

Peter lag in bed. Het was donker. Hij was wakker geworden van het lawaai. Hij hoorde zijn broer Frank zachtjes ademen in het bed tegen de andere muur van de kamer. Frank sliep.

Peter was bang. Zijn hart klopte in zijn keel. Het was nu doodstil in de flat. Peter lag nog even wakker en luisterde of hij nog iets hoorde. Na een tijdje viel hij weer in slaap.

Toen Peter de volgende ochtend wakker werd, hoorde hij de geluiden van de bordjes en het bestek waarmee de ontbijttafel gedekt werd. Het bed van zijn broer was leeg. Peter stapte snel uit bed en liep de zitkamer binnen.

‘Goie morgen Petie,’ zei zijn zus Carla, die hem de zitkamer in zag lopen. ‘Heb je lekker geslapen, knul?’

Zijn zus was al groot. Ze was elf en ging volgend jaar naar de grote school, terwijl hij nog niet eens op de kleuterschool zat. Peter moest nog vier worden in november.

Zijn broer Frank zat in de *Kijk* te lezen op de bank en keek niet op toen Peter binnenkwam. Frank was ook al groot, negen jaar.

Mammie kwam binnenlopen met de theepot in haar hand. Ze zag hem wel, maar keek hem niet aan. Peter wist gelijk dat het mis was toen hij zijn moeder zo zag. Ineens herinnerde hij zich de ruzie van pappie en mammie ’s nachts toen hij in bed had gelegen. Hij was gelijk niet vrolijk meer. Niet blij meer. Hij klampte zich vast aan zijn zus. Die had nergens last van. Ze kletste er vrolijk op los. Zag ze niet hoe het met mammie was? Jawel, ze zag het wel, maar het deed haar niets. Frank

ook niet. Die las gewoon door in zijn *Kijk*-boekje tot hij aan tafel geroepen werd.

Mammie zei niet veel. Ze was er met haar gedachten niet bij. Maar Carla regelde alles en samen ruimden ze de tafel weer af, toen ze klaar waren met ontbijten.

Pappie was nooit bij het ontbijt. Die was altijd al vroeg weg naar zijn werk in Amsterdam.

Toen Carla en Frank de deur uit waren naar school, bleef Peter alleen achter met mammie.

‘Ga jij maar in je kamer spelen, Peter. Mammie is moe. Ik ga nog even in bed liggen.’

‘Ja, mammie,’ zei Peter.

Nu was het stil in huis. Peter zat op de kruk voor het raam van zijn slaapkamer. Pappie had een brede plank voor het raam gemaakt. Daar kon hij met zijn autootjes op spelen. Vanuit het raam zag hij de galerij van hun flat op de tweede verdieping en daarachter de grote parkeerplaats, en nog verder, in het weiland, werd geheid. Er werden grote palen de grond in gestampt en dat maakte een dreunend geluid. Verder was het stil en leeg in huis. Peter had dat nare gevoel in zijn buik. Dat gevoel dat pas overging als pappie en mammie weer blij waren. Hij durfde geen geluid te maken, want hij wist dat alles nu te veel was voor mammie. Het duurde heel lang voordat hij weer geluid hoorde in de flat. Toen kwam mammie hem halen en hij liep met haar mee naar de keuken. Ze zette een kop koffie voor haarzelf en pakte voor Peter een glas aanmaaklimonade en een koekje. Toen de koffie klaar was en mammie het kopje wilde oppakken om mee te nemen naar de zitkamer, stootte ze het om en viel het kapot op de keukenvloer.

Nu werd ze boos: ‘Wel *godverdomme* nog aan toe! Ook dat nog! Peter, kijk dan ook uit wat je doet! Opgesodemierd, naar je kamer! Vooruit! Uit mijn ogen!’

Peter liep snel naar zijn kamer. Nu zat hij weer op zijn kamer. De aanmaaklimonade stond nog op het aanrecht en het koekje lag ernaast. En mammie was boos op hem. Maar hij had helemaal niets gedaan. Het was niet eerlijk. Een halfuur later kwam zijn moeder hem weer halen.

‘Sorry, Peter, je kon er niets aan doen. Het spijt me,’ zei ze. Peter moest huilen.

‘Och, kom maar, jungske,’ zei ze en ze nam hem in haar armen. Met horten en stoten kwam alles eruit. En toen hij was uitgeuild, was het weer goed. Maar niet helemaal, want mammië praatte wel met hem, maar ze was nog steeds niet blij.

Arend, 1965, Amstelveen

Hoe was het nu weer zo uit de hand gelopen met Martha? Waarom kon hij niet gewoon met haar praten op een rustige manier, zoals volwassen mensen dat met elkaar pleegden te doen? Waarom gelijk weer dat ordinaire gescheld van haar als hij met een heel klein beetje kritiek kwam?

Zelf kreeg hij altijd genoeg verwijten naar zijn hoofd geslingerd: hij was te stil, wilde nooit eens iets ondernemen. Hij zat altijd de krant te lezen, had geen interesse in haar. Hij wilde nooit uit of gezellig mensen ontvangen. Hij was een krent.

Ze wilde blijkbaar maar niet begrijpen dat je geen geld kon uitgeven dat je niet had. En als hij thuiskwam van zijn werk, dan was hij moe en wilde hij even in alle rust de krant lezen. Dat was blijkbaar ook niet normaal. En ja, hij had meestal geen zin in dat pretentieloze geklets en gegein van hun kennissen. En maar uitgelaten en hilarisch doen de hele tijd alsof alles zo fantastisch leuk was, terwijl de hele wereld naar de verdoemenis ging. En zodra ze de deur uit waren, die kennissen, dan kreeg hij weer op zijn donder omdat hij te stil was geweest. Of hij had de verkeerde dingen gezegd. Het mocht ook goddomme nooit eens ergens over gaan.

En dan dat eeuwige gepaf van haar. De ene sigaret was nog niet uit of ze had de volgende alweer in haar hand. Ze wilde ook niet horen dat het niet goed was dat de flat voortdurend blauw stond van de rook, met drie kinderen in huis, waaronder een peuter, *for God's sake!*

Hij was even stil van zijn eigen tirade. Tja, hoe waren ze hier nu weer in terechtgekomen? Na die mooie jaren in Indonesië, waar ze leefden als God in Frankrijk. Martha met haar drie baboes: een voor de kinde-

ren, een voor het huishouden en een voor het eten. 's Ochtends ging ze tennissen met vriendinnen, 's middags ging ze naar het zwembad en 's avonds gingen ze, als hij thuis was gekomen na een dag hard werken, naar de soos, waar ze samen met de andere Hollanders samenklitten voor een drankje en een dansje. Misschien was het daar al misgegaan met Martha. In ieder geval was ze er nooit meer overheen gekomen dat ze na Indonesië gewoon weer zelf het huishouden moest doen. Ze klaagde er voortdurend over dat ze een sloof was en dat het huishouden zo zwaar was met drie kinderen en de was en het strijken en ga zo maar door.

Toch hoefde ze maar één keer naar hem te glimlachen, zoals ze vroeger deed, en hij was gelijk weer straalverliefd op haar. Slecht één glimlach, als een straaltje zonneschijn dat achter een donkere wolk vrolijk oplichtte, en hij liep zelf meteen weer als een jonge hond met zijn hoofd in de wolken.

Ergens was de glans ervan afgegaan na die jaren in Indonesië.

Ondanks zijn bedenkingen bij de manier waarop de meeste Hollanders omgingen met en neerkeken op de Indonesiërs, hadden ze zich daar thuis gevoeld. Carla en Frank waren geboren in Jakarta en dat had hun leven voorgoed veranderd. Hij had geen kinderen gewild. Onnodig om op deze ellendige wereld met overbevolking, oorlogen, onderdrukking en slavernij nog meer kinderen te zetten. Maar Martha wilde per se kinderen en dus waren ze gekomen.

Toen had Soekarno alle Nederlanders het land uitgezet en waren ze noodgedwongen teruggegaan naar het bekrompen vaderland.

Daarna waren ze in Australië gaan wonen. Maar daar had Martha nooit kunnen aarden. Het benauwde klimaat, geen baboes om het werk te doen, de kinderen, wie zal het zeggen? Toen waren ze al uit elkaar gegroeid.

En het gedoe met seks: wel met andere mannen, maar niet met hem. En evengoed jaloers als hij een andere vrouw had. En toen, godbetert, was ze weer in verwachting geraakt. Nóg een kind op deze wereld. Ongewild. Ongewenst? Peter was een handenbindertje. Al dat gehuil en gekrijs. Hij had gedacht dat ze dat gehad hadden, maar nee hoor, een nakomertje.

Voor Martha was het allemaal te veel. Voor hem eigenlijk ook. Daar za-

ten ze dan op hun flatje in Amstelveen. Waar was de tijd gebleven? En wat was er met hun idealen gebeurd?

Peter, 1966, Amstelveen

Vandaag was een goeie dag. Mammie was vrolijk. Ze liep zingend door het huis. Ze maakte grapjes met hem en kriebelde hem in zijn buik en onder zijn armen iedere keer als ze langsliep.

‘Nee, nee, niet doen!’ riep Peter dan lachend, terwijl hij probeerde weg te komen. Maar hij vónd het wel leuk. Alles klaarde op als mammie vrolijk was. De donkere wolken verdwenen voor zijn ogen en het nare gevoel in zijn buik loste op als sneeuw voor de zon. Mammie kletste aan één stuk door tegen hem en ze was lief voor hem. Peter was zó opgelucht, dat hij een ander jongetje werd.

Ze gingen samen naar buiten, naar de zandbak beneden naast de flat. Er zaten ook andere moeders met hun kinderen. Mammie ging bij een van de andere moeders zitten op het bankje en zei tegen Peter: ‘Ga maar lekker spelen, jongen!’

Dus ging hij in de zandbak zitten en begon met zijn schepje en zijn vormpjes een kasteel te bouwen. Hij voelde zich zo lekker dat hij helemaal opging in zijn bouwwerk. Weg waren alle zorgen. Weg was het nare gevoel in zijn buik. Alles was goed nu. Mammie was blij. Peter was blij.

Pappie was net thuisgekomen. Hij was altijd laat van zijn werk uit Amsterdam. Meestal lag Peter dan al in bed, maar nu kon hij hem nog even zien. Dat vond Peter fijn. Maar pappie had niet veel aandacht voor hem. Hij ging nog even lezen met Frank. Peter wilde dat pappie met hem ging lezen, maar hij zei: ‘Nu niet, Peter, een andere keer.’

Toen Peter aandrong, zei hij: ‘Niet zo zeuren, Peter, je ziet toch dat ik bezig ben? Morgen ga ik met jou lezen.’

Mammie las hem wel voor, 's avonds voor het slapen.

Toen ze klaar was met lezen, gaf ze hem een kusje en haalde Frank uit de zitkamer. Frank had geen zin om te komen. En hij deed lelijk tegen hem.

‘Er zit een grote krokodil onder je bed, Peter, pas op, niet bewegen!’

‘Nee, Frank, nee toch?!’

‘Ja, echt, Peter, hij is donkergroen en heeft hele scherpe tanden in zijn bek en hij is op zoek naar jou. Hij kan je ruiken. Pas op!’

‘Nee, Frank, nee, ik ben bang. Het is niet waar, toch?’

Hij zag de krokodil al onder zijn bed kronkelen en met zijn scherpe tanden naar boven happen en hij wilde naar mammie rennen. Maar dan moest hij zijn bed uit komen en dan zou hij zeker gegrepen worden door die gemene krokodil onder zijn bed, dus dat kon niet.

‘Frank, help me, ik ben bang en ik weet niet wat ik moet doen!’ riep Peter benauwd vanuit zijn bed.

Nu moest Frank hard lachen.

‘Haha, sukkel, natuurlijk zit er geen krokodil onder je bed. Dat kan toch ook helemaal niet. Haha,’ lachte Frank hem uit.

Peter was opgelucht, en boos op Frank.

‘Als ik zo weer naar de zitkamer ga om televisie te kijken, dan ga je niet lopen schreeuwen. Heb je dat begrepen? Anders stop ik echt een krokodil onder je bed.’

‘Nee, Frank, je moet hier blijven. Anders kan ik niet slapen.’

‘Het is jouw schuld dat ik iedere keer met jou mee naar bed moet! Ik ben vijf jaar ouder en ik moet op dezelfde tijd naar bed als jij. Dat is hartstikke stom. En dat komt alleen maar omdat jij anders gaat lopen schreeuwen en huilen als een baby. En dan moet ik weer in bed gaan liggen van pappie en mammie, totdat jij eindelijk slaapt en ik de kamer weer uit kan sluipen. Stommerd!’

Vandaag ging hij voor het eerst naar de kleuterschool. Eindelijk. Nu was hij een grote jongen en ging hij net als zijn oudere broer en zus elke

dag de deur uit naar school. Hij wilde ook leren lezen en schrijven. Hij wilde er ook bij horen. Hij wilde heel graag, maar het was tegelijkertijd ook spannend en een beetje eng. Hij had een raar gevoel in zijn buik. Van die kriebels. Niet dat je heel blij was, meer van, ja, het was gewoon best eng, al die vreemde kinderen en zonder mammië de hele dag. De juf was aardig tegen hem en hij mocht gaan zitten aan een tafel met drie andere kinderen die hij niet kende. Mammië stond eerst nog een tijdje achter het glas op de gang te kijken, en toen was ze ineens weg en was hij alleen met al die vreemde kinderen. Ze gingen muizenrapjes maken, maar hij wist niet hoe dat moest. Hij had dat nog nooit gedaan. De andere kinderen gingen allemaal aan de slag. Peter probeerde bij zijn buurman te kijken hoe het moest, maar het ging zo snel, hij zag het niet goed. Oh God, hij kon het niet. Hij raakte in paniek. Hij was de enige die het niet kon en iedereen was al bijna klaar en hij zat maar wat met die twee gekleurde strookjes papier in zijn vingers te frutselen en hij wist echt niet wat hij moest doen. Toen kwam de juf eraan.

‘Lukt het, Peter?’

‘Uh, nee, ik weet niet hoe het moet,’ zei Peter.

‘Zal ik het even voordoen? Kijk, je pakt de ene strook in je ene hand, tussen je wijsvinger en je duim, en dan pak je de andere strook in de andere hand. Dan leg je ze kruislings over elkaar en vouw je elke keer om en om een strook om. Kijk, daar komt het trappetje al tevoorschijn. Probeer het maar.’

Peter probeerde het en het was helemaal niet moeilijk. Hij haalde opgelucht adem. Hij kon het wel, gelukkig. Stukje bij beetje gleeed de spanning die eerste dag van hem af en toen hij ’s avonds thuis vertelde hoe zijn eerste schooldag was geweest, was hij trots dat hij al zo’n grote jongen was. Daarna liep hij elke dag met Frank mee naar school. Franks school was nog verder dan zijn school, maar hij kende nu de weg en kon na een tijdje alleen terug naar huis lopen.

In juni ging de klas op schoolreisje. Het was een kille dag, met af en toe een zonnetje en ook wat regen. Ze gingen met de hele kleuterschool in

één bus. Peter had wat snoep meegekregen van mammië en ze bracht hem naar de bus en zwaaide de kleuters samen met de andere moeders uit. De kinderen waren erg opgewonden en druk. Peter zat stil in een hoekje van de bus. Hij hield niet zo van de drukte en het geschreeuw en gezang van de andere kinderen.

Toen stopte de bus. Hij wist niet precies waar ze waren. Het was een soort parkje met wat speeltoestellen en ze mochten allemaal spelen in de speeltuin. De kinderen stoven alle kanten op en renden door elkaar heen. Ze waren helemaal dol geworden. Peter bleef een beetje afzijdig staan met een ander jongetje, waar hij verder niet zoveel mee had, maar die ook niet hield van schreeuwen en rennen. Rond het middaguur kregen ze allemaal een patatje en een flesje fris. Dat lustte Peter wel. In de motregen stonden ze in kleine groepjes hun frietje op te eten. Peter moest nodig plassen, maar het lukte hem niet in die plasbakken met al die andere kinderen erbij. Hij moest heel nodig, maar er kwam niets uit zijn piëmeltje. Terug in de bus had hij het niet meer. Het deed zo'n pijn. Op de achterbank van de bus zat hij het tegen te houden, terwijl de kinderen om hem heen nog steeds de grootste pret hadden en met elkaar druk aan het doen waren. Het duurde zo lang. Waren ze maar vast thuis. Toen, in één keer, liep hij helemaal leeg. Er vormde zich een grote donkere plek op zijn broek en hij werd helemaal warm van onderen. Oh God, nee! Hij had in zijn broek geplast! Het duurde niet lang voordat een jongetje begon te roepen: 'Hij heeft in zijn broek geplast! Peter heeft in zijn broek geplast!' Iedereen keek naar hem en sommigen begonnen te lachen. Peter schaamde zich rot. Hij wist niet waar hij moest kijken. Hij bleef stilletjes zitten tot de bus eindelijk weer bij de school aankwam. Hij had niemand meer aangekeken nadat hij in zijn broek had geplast en niemand had gelukkig meer iets gezegd tegen hem. Wat een rotdag was dit. Hij had een hekel aan schoolreisjes nu. Snel liep hij naar huis en vertelde mammië wat er gebeurd was. Hij wilde getroost worden en alles zo snel mogelijk vergeten, maar mammië zei: 'Hè, verdorie, nee! Ook dat nog! Péter! Had je dat nou niet even kunnen ophouden tot thuis? Nou, trek alles maar uit en ga onder de douche staan. Hè,